

Dr Franjo Kamenečki

Institut za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela
Poljoprivrednog fakulteta Sveučilišta, Zagreb

BILANCA VINA — NEISPRAVNOST JUGOSLAVENSKE BILANCE

U V O D

Bilanca prehrambenih proizvoda predstavlja preglednu tabelu (ili skup tabela) sastavljenu tako da se na temelju podataka o proizvodnji, promjenama zaliha, izvozu-uvozu, preradi i gubicima može odrediti (ukupno) raspoloživa količina svakog prehrambenog proizvoda ili njihovih agregata u jednoj godini, metodom bilanciranja.

Nadalje, cilj je bilanciranja prehrambenih proizvoda da se odredi prehrana stanovništva, odnosno direktna osobna potrošnja i drugi oblici potrošnje svakog glavnog prehrambenog proizvoda.

Bilanciranje se može ograničiti na određivanje količine pojedinačnih (ili agregiranih) prehrambenih proizvoda po oblicima (djelomično i po izvorima) potrošnje, ali se može proširiti na određivanje hranjive (nutritivne) vrijednosti ishrane (kalorije, bjelančevine, ugljikohidrati, vitamini, mineralne tvari, itd.). Iz ukupno raspoložive količine po vrstama proizvoda za ljudsku potrošnju, može se odrediti dnevna ili godišnja potrošnja po stanovniku u kvantitativnom i kvalitativnom smislu.

Izrada bilance prehrambenih proizvoda sastoji se iz tri etape.

U prvoj etapi odredi se (ukupno) raspoloživa količina svakog prehrambenog proizvoda za potrošnju, bez obzira na njen oblik, i to po slijedećoj shemi:

$$\begin{array}{r} \text{Proizvodnja} \\ \pm \text{ Promjena zaliha} \\ + \text{ Uvoz} \\ - \text{ Izvoz} \\ \hline = \text{ Raspoloživa količina} \end{array}$$

Polazna stavka je ukupna proizvodnja svakog proizvoda (ili njihovih agregata) u dotičnoj godini. Njoj se dodaje ili se od nje odbija razlika u zalihama na početku i na koncu godine, i to tako da se pozitivna razlika zaliha odbija, a negativna dodaje proizvodnji. Ako su, naime, zalihe povećane, onda je za tu pozitivnu razliku smanjena raspoloživa količina proizvoda za potrošnju, i obratno.

Isto vrijedi za izvoz i uvoz.

Budući da uvoz povećava raspoloživu količinu proizvoda za potrošnju, on čini dodatnu stavku, nasuprot izvozu za koji se raspoloživi dio proizvodnje za domaću potrošnju smanjuje, pa čini odbačenu stavku.

Saldo između navedenih stavki daje (ukupno) raspoloživu količinu svakog prehrambenog proizvoda za potrošnju, bez obzira na njen oblik.

Da bi se dobila količina proizvoda utrošena za ljudsku hranu (ukupna osobna potrošnja), treba od (ukupno) raspoložive količine odbiti one stavke koje predstavljaju ostale oblike potrošnje, kao što su reprodukciona potrošnja u užem smislu (sjeme, stočna hrana), industrijska prerada i gubici, koji nastaju pri manipulaciji, čuvanju i prometu. Ostatak čini utrošenu količinu proizvoda za ljudsku hranu, iskazanu u stavci »ljudska hrana«. Ona može biti iskazana u bruto i neto izrazu. Iskazana u bruto izrazu (bruto količina), stavka »ljudska hrana« obuhvaća proizvod u izvornom obliku, dok ista stavka u neto izrazu (neto količina) obuhvaća samo onaj dio dotičnog proizvoda, koji se stvarno troši za ljudsku hranu. Razlika između te stavke u bruto i neto izrazu može biti značajna. Tako, na primjer, žitarice se u izvornom obliku (bruto izraz) ne troše za ljudsku hranu, pa se njihova potrošnja iskazuje u neto izrazu, tj. u brašnu, itd. Ako se neto količina izrazi u postotku bruto količine, dobiva se tzv. stupanj iskorištenja ili stupanj ekstrakcije.

Tako se (ukupno) raspoloživa količina prehrambenih proizvoda za potrošnju, određena u prvoj etapi, dalje raspodjeljuje po slijedećoj shemi:

Raspoloživa količina	
— (Stočna hrana)	
— (Sjeme)	
— Industrijska prerada (proizvodnja ili upotreba)	
— Gubici	
= Ljudska hrana (bruto izraz)	
x Stupanj iskorištenja (ekstrakcije)	
= Ljudska hrana (neto izraz)	

Naravno, za one proizvode koji se ne upotrebljavaju za stočnu hranu ili za sjeme, kao što je slučaj s vinom i drugima, odgovarajuće stavke u bilanci otpadaju, odnosno ostaju nepopunjene (zato smo ih stavili u zagrade), kao što kod onih proizvoda koji se u izvornom obliku troše za ljudsku hranu, nema razlike između stavke »ljudska hrana« u bruto i neto izrazu.

Na temelju stavke »ljudska hrana« (u bilancama pojedinih zemalja ta stavka se još naziva »ljudska potrošnja« ili »personalna potrošnja«) u trećoj etapi određuje se potrošnja dotičnog proizvoda po stanovniku. Ona se iskazuje u kg godišnje ili (i) u g dnevno. Zatim se može odrediti potrošnja pojedinih elemenata hrane u svakom proizvodu (hranidbenih tvari) i kalorija dnevno, koja se može više ili manje raščlaniti. Tako se može odrediti dnevna potrošnja kalorija, bjelančevina (ukupno i po porijeklu), ugljikohidrata, itd., kao što se može odrediti i dnevna potrošnja po stanovniku, na primjer, pojedinih vitamina, mineralnih tvari i sl., sve do potrošnje pojedinih amino-kiselina.

Zbog velikog značenja podataka, koji se na temelju njih dobivaju, bilance prehrambenih proizvoda izrađuju se u svim zemljama koje raspolazu odgovarajućim statistikama.

Naravno, pri izradi bilanci treba strogo voditi računa o specifičnim oblicima potrošnje pojedinih proizvoda.

Naš je zadatak da ispitamo jugoslavensku bilancu vina i da utvrdimo da li je ona ispravna ili neispravna, odnosno, ako nije ispravna, da to dokažemo.

Razlog za to je slijedeći:

Ako bilanca nije ispravna onda nije ispravna ni na temelju nje određena ukupna osobna potrošnja i potrošnja vina po stanovniku u Jugoslaviji, kako je iskazuje službena statistika. Budući da se ti podaci mehanički prepisuju i nekritički prihvaćaju, a često upotrebljavaju, to ni na temelju njih izvedeni zaključci o visini i o tendenciji kretanja potrošnje vina ne mogu biti ispravni. Zato greška u podacima o potrošnji vina, nastala iz metodoloških razloga u sastavljanju bilance vina, koja se nekima može činiti nevažnom, dobiva znatno veću težinu sa stajališta potrebnog razvoja vinogradarstva, kao poljoprivredne grane, koji bi morao pratiti razvoj potrošnje.

Jer, ako je zbog neispravnih podataka iskazana nerealna potrošnja vina ili je iskrivljena tendencija njenog kretanja, tada je deformirana i osnovica za razvoj vinogradarstva, zbog čega se prvobitno pitanje metodološkog karaktera pretvara u suštinsko ekonomsko pitanje o potrebnom razvoju te grane.

Nije svejedno da li je potrošnja vina veća ili manja, odnosno da li raste ili opada. Također nije svejedno da li je tendencija njenog kretanja realna ili nerealna, naročito sa stajališta donošenja važnih ekonomskih i razvojnih odluka. Osim metodološkog, zato ovaj rad ima i sasvim praktično ekonomsko značenje.

Pored toga statistici želimo ukazati na greške i dati prijedloge kako da ih otkloni, odnosno ispravi, svjesni teškoća s kojima se i sama bori. Jasno je da se ne mogu sastaviti ispravne bilance, ako odgovarajuće statističke službe ne prikupe za to sve potrebne podatke. Zato, prije svega, samu statistiku treba prilagoditi tako da prati odgovarajuće pojave.

U tom smislu želimo da se ovaj rad ne shvati kao kritika, već kao dokumentirana analiza činjenica, kojoj je cilj da ukaže na greške i pomogne da se one otklone, kako bi statistika, a naročito njeni korisnici, bili oslobođeni sumnji i velikih teškoća, kojima je inače bio izložen autor ovog rada.

1) POSTOJEĆA JUGOSLAVENSKA BILANCA VINA

Postojeću jugoslavensku bilancu prirodnog vina, izrađenu u Saveznom zavodu za statistiku, sadrži tabela 1. Iz nje su vidljive sve obuhvaćene stavke i odgovarajući podaci u njima.

Podaci iz stavke »proizvodnja« jednaki su podacima iz ostalih statističkih izvora, koji se dobivaju redovnim godišnjim procjenama i izvještajima.

Budući da je proizvodnja nestabilna dolazi do velikih promjena u zalihama. U rodnim godinama one se povećavaju, u nerodnim smanjuju, tako da zalihe djeluju kao svojevrsni stabilizator raspoložive količine.

Uzimajući još u račun izvoz i uvoz dobiva se stavka »raspoloživa količina«. Budući da se vino ne troši za sjeme i za stočnu hranu, stavka raspoloživa količina dijeli se na stavke »industrijska prerada«, »gubici« i »ljudska hrana«.

Kao što je vidljivo, stavka »industrijska prerada« u bilanci nije popunjena, odnosno označena je tako kao da taj oblik potrošnje vina u Jugoslaviji ne postoji.

Gubici vina općenito su maleni i iznose 0,8 — 1,2% proizvodnje.

Iz dobivene stavke »ljudska hrana« određena je potrošnja vina po stanovniku godišnje, kako je iskazana.

Tabela 1 Jugoslavenska bilanca prirodnog vina 1952—1969. godine*)

Godina	Proizvodnja	Promjene zaliha (±)	Vanjska trgovina		Upotreba raspoložive količine			Potrošnja po stanovniku (1 godišnje)	
			Izvoz	Uvoz	Raspoloživa količina	Industrijska proizvodnja (prerada)	Gubici		Ljudska hrana
1952.	315	- 233	7	-	541	-	3	538	32,0
1953.	385	+ 56	10	-	319	-	4	315	18,5
1954.	287	- 78	15	-	350	-	3	347	20,0
1955.	532	+ 196	23	-	313	-	5	308	17,5
1956.	322	- 168	39	-	451	-	3	448	25,2
1957.	421	+ 79	42	-	300	-	4	296	16,4
1958.	578	+ 126	46	-	406	-	6	400	22,0
1959.	460	- 95	28	-	527	-	5	522	28,3
1960.	333	- 100	36	0	399	-	3	396	21,4
1961.	426	+ 73	24	9	338	-	4	334	18,0
1962.	515	+ 33	37	3	448	-	5	443	23,4
1963.	590	+ 66	42	0	482	-	5	477	25,0
1964.	585	+ 58	40	0	487	-	5	482	25,0
1965.	515	- 14	40	0	489	-	5	484	24,8
1966.	569	+ 39	33	34	531	-	5	526	26,6
1967.	523	- 21	44	34	534	-	5	529	26,5
1968.	608	+ 43	30	0	535	-	5	530	26,3
1969.	706	+ 115	8	0	583	-	7	576	28,3

*) Iznesene samo potrebne stavke.

Izvori: 1952—1963 — Inž. Dobroslav Tadić — inž. Vida Perović: Bilansi i potrošnja poljoprivredno-prehrambenih proizvoda 1952—1963, Savezni zavod za statistiku: Studije, analize i prikazi 24, Beograd, novembar 1965, str. 35. — 1964—1969 — neobjavljeni podaci SZS.

2) ISPRAVNOST JUGOSLAVENSKE BILANCE VINA

Sa stajališta naše analize postavlja se pitanje da li je navedena bilanca ispravna? S formalne strane, tj. u pogledu sadržaja stavaka i samog računa ona to jest. Stvarno ipak nije ispravna, i to zbog neispravnih podataka u pojedinim stavkama. To potvrđuje slijedeće:

a) Iz naziva bilance vidljivo je da je sastavljena za »prirodno« vino, a oznaka »prirodno«, kao opaska, stavljena je kod podataka o potrošnji vina i u drugim izvorima.¹⁾ Već ta činjenica ukazuje da statistički podaci o potrošnji vina nisu potpuni, jer sugerira da se osim »prirodnog« proizvodi i troši i neko drugo, »neprirodno« vino, i da ono u bilanci nije obuhvaćeno. Tako i sama statistika, implicite, priznaje da iskazana potrošnja vina nije realna, jer kada bi to bila, opaska »prirodno« bila bi suvišna. Na taj način statistika se zapravo ogradauje.

b) Usporede li se podaci iz stavke »izvoz« u bilanci s podacima o stvarnom izvozu vina u Jugoslaviji, prema podacima statistike vanjske trgovine, uočavaju se velike razlike. One su vidljive iz tabele 2.

Tabela 2 Stvarni izvoz i uvoz vina prema bilanci »prirodnog« vina u Jugoslaviji 1952—1969. godine

Godina	Stvarni izvoz	Izvoz prema bilanci	Razlika(±)	
			Količina	%
1952.	69,2	70	—	—
1953.	99,4	100	—	—
1954.	159,4	150	— 9,4	5,89
1955.	254,6	230	— 24,6	9,66
1956.	470,5	390	— 80,5	17,10
1957.	668,9	420	— 248,9	37,21
1958.	853,3	460	— 393,3	46,09
1959.	432,6	280	— 152,6	35,27
1960.	543,1	360	— 183,1	33,71
1961.	388,7	240	— 148,7	38,25
1962.	502,0	370	— 132,0	26,29
1963.	434,6	420	— 14,6	3,36
1964.	496,1	400	— 96,1	19,37
1965.	398,8	400	0,0	0,00
1966.	370,4	330	— 40,4	10,91
1967.	441,1	440	0,0	0,00
1968.	298,6	300	0,0	0,00
1969.	469,9	80	— 390,0	82,99
Ø 1952/56.	210,6	188	— 22,6	10,87
Ø 1957/61.	577,6	352	— 225,6	38,94
Ø 1961/65.	444,0	366	— 78,0	17,57
Ø 1965/69.	395,8	310	— 85,8	21,67

Izvori: Statistika vanjske trgovine Jugoslavije i Tabela 1.

¹⁾ Vidi SGJ—1961, str. 264.

Razlike postoje u većini godina, a dostižu čak do 83% stvarnog izvoza (1969). Ako se priznaju eventualne manje greške u našem obuhvatu različitih vina u izvozu, razlike ipak ne bi smjele biti tako velike. One se javljaju i u petogodišnjim prosjecima, gdje se kreću između 10,87 i 38,94%.

Drugim riječima, utvrđene razlike su tako velike da se ne mogu zanemariti. One bi bile još veće kada bi se pod stvarnim izvozom obuhvatila i količina vina izvezena u vermutu i u ostalim neobuhvaćenim vinima.

Razlike ne bi smjele postojati, i to iz slijedećih razloga:

Ako su se izvozila samo prirodna vina, za koja je sastavljena bilanca, tada razlike uopće ne bi smjele postojati.

Ako je stvarni izvoz bio veći od iskazanog u bilanci »prirodnog« vina, onda to znači da se nisu izvozila samo prirodna vina, odnosno da je postojao izvoz još nekih vina, čija proizvodnja u bilanci nije priznata. U tom slučaju neispravni su podaci ne samo u stavci »izvoz« nego i u stavci »proizvodnja«. To, nadalje, može značiti da su u stavci »izvoz« u bilanci obuhvaćeni kao vino proizvodi dobiveni preradom vina, koja, opet, u bilanci nije priznata. Međutim, ako se razlika odnosi na proizvode dobivene preradom »prirodnog« vina, onda je razlika između stvarnog i u bilanci iskazanog izvoza još veća od one u tabeli 2, i to za onu količinu »prirodnog« vina koju je trebalo preraditi da bi se dobila ta razlika. Tada se opet, smanjuje stavka »ljudska hrana« u bilanci.

U tom slučaju navedena razlika predstavljala bi nepriznat indirektni izvoz vina putem derivata. Tako nije, jer bi tada indirektni izvoz morao biti obuhvaćen u stavci »izvoz«, a sama ta stavka veoma je pouzdana, što je navedeno i u metodološkim napomenama u samoj bilanci.²⁾

Ako je indirektni izvoz obuhvaćen u stavci »izvoz«, koja je, odnosno, koja bi morala biti pouzdana, onda se razlika između stvarnog i u bilanci »prirodnog« vina iskazanog izvoza može odnositi samo na izvoz »neprirodnog« vina. Tada se ponovno kao neispravna javlja stavka »proizvodnja«, jer je stavka »raspoloživa količina« u bilanci veća od stavke »proizvodnja« prirodnog vina.

Dakle, analizira li se s bilo kojeg aspekta, razlika između stvarnog i u bilanci »prirodnog« vina iskazanog izvoza ukazuje na grešku u bilanci.

Kako je došlo do te razlike?

2) »Izvoz i uvoz se odnosi na ukupne količine proizvoda za ishranu iz spoljnotrgovinskog prometa bez obzira da li su ovi proizvodi upotrebljeni u celosti za direktnu ljudsku ishranu ili su korišćeni kao seme, stočna hrana ili kao sirovine za industrijsku preradu (podcrtao — F. K.). (Inž. Dobroslav Tadić — inž. Vida Perović: Bilansi i potrošnja poljoprivredno-prehrambenih proizvoda 1952—1963, str. 12).

O ispravnosti stavki izvoza i uvoza navodi se:

»Tačnost podataka o uvozu i izvozu prehrambenih proizvoda, s obzirom na postojanje detaljne evidencije spoljnotrgovinskog prometa, veoma je visoka i može se tvrditi da su podaci o spoljnoj trgovini koji se koriste kod obračuna bilansa veoma pouzdani«. (Ibid., str. 14).

Usporedbom podataka ustanovili smo da do razlike u ranijim godinama dolazi uglavnom zbog toga što u stavci »izvoz« nije obuhvaćen izvoz »vina za industrijsku preradu«, iako se tvrdi da su podaci o izvozu »veoma pouzdani«. Čini se da je došlo do toga da su izvezena »vina za industrijsku preradu« u bilanci tretirana kao industrijski proizvedena, tj. umjetna vina. Tako je došlo do svojevrsnog paradoksa, koji se sastoji u tome da »vina za industrijsku preradu« nisu priznata kao »prirodna« u stavci »izvoz«, a za njihovu izvezenu količinu u bilanci »prirodnog« vina povećana je stavka »ljudska hrana«, tj. ukupna osobna potrošnja i potrošnja vina po stanovniku.

Drugi je razlog u različitom obuhvatu vina u stavci »izvoz« u bilanci po godinama. Usporedbom podataka o izvozu pojedinih vina iz statistike vanjske trgovine, prema istom obuhvatu,³⁾ s podacima iz bilance, ustanovili smo da su ista vina u bilanci u jednim godinama obuhvaćena, a da u drugima nisu. To se najbolje vidi iz podataka za 1965, 1967. i 1968. godinu, u usporedbi s podatkom o izvozu u 1969. godini. Dok se u prve tri godine ukupan izvoz, dobiven prema našem obuhvatu, podudara s podacima iz bilance (nezatne razlike proizlaze iz zaokružavanja) — što je dokaz da je naš obuhvat ispravan — u 1969. godini postoji ogromna razlika.

Zato bi trebalo primijeniti isti obuhvat u svim godinama.

Dakle, priznajući grešku u stavci »izvoz« u bilanci, osobna potrošnja vina u Jugoslaviji mora biti manja od iskazane.

c) Stavka »industrijska proizvodnja« (ili prerada) u bilanci postoji, ali nije popunjena podacima, odnosno, popunjena je znakom da te pojave nema. To znači da preradu vina, kao jedan oblik njegove potrošnje, statistika uopće ne priznaje. Ipak, takva prerada u Jugoslaviji ne samo da postoji, već je veoma razvijena. To potvrđuju brojni podaci, kao i promet alkoholnih pića na domaćem tržištu.

Tako statistika vanjske trgovine daje podatke o izvozu vinskog destilata, vermuta i konjaka,⁴⁾ koji su proizvodi prerade vina. Jasno je da bez odgovarajuće prerade izvoz tih proizvoda ne bi bio moguć.

Nadalje, u prometu trgovine na malo i ugostiteljstvu u Jugoslaviji nalaze se velike količine žestokih alkoholnih pića, među njima i različitih vinjaka i brendija, koji su također proizvodi dobiveni preradom vina (ili bi to bar djelomično trebali biti).

Tako je promet skupine »ostalih alkoholnih pića« (među kojima su obuhvaćeni: rum, konjak, brendi, viski i dr.) u trgovini na malo između 1957/60. i 1965/68. godine povećan od 3,28 na 15,26 milijuna litara (indeks 497,4), a između 1957. i 1968. godine prosječno je rastao po stopi od 16,87% godišnje.

Promet iste skupine alkoholnih pića u ugostiteljstvu istodobno je porastao od 4,76 na 12,22 milijuna litara (indeks 256,7) i rastao po prosječnoj stopi od 13,28% godišnje.

3) Obuhvaćena su: obična vina u buradima, cisternama i u bocama, kvalitetna vina u buradima, cisternama i u bocama, desertna vina u buradima, cisternama i u bocama, pjenušava vina, vino za križanje, vino za destilaciju, vino za izradu octa i vino za izradu vermuta.

Nisu obuhvaćeni: vermut u buradiu i bocama, prošek i ostala aromatizirana vina.

4) Tako je u statistici vanjske trgovine u 1969. godini iskazan izvoz konjaka od 6.980.387 litara.

To su bile najveće stope rasta prometa između svih vrsta i skupina alkoholnih pića.

Detaljiški promet skupine »ostalih alkoholnih pića« između navedenih razdoblja tako je povećan od 8,04 na 27,48 milijuna litara (indeks 341,6), a stopa njegova rasta 1957—1968. godine iznosila je 15,21% godišnje (nasuprot drugim alkoholnim pićima, čiji je promet rastao po slijedećim stopama: vino 6,31%, pivo 13,23%, rakija 2,32% i alkoholna pića ukupno 9,71%).

Veliki porast prometa skupine »ostalih alkoholnih pića« potvrđuje da je brzo rastao i promet vinjaka i brendija.

U Jugoslaviji se također proizvodi vinski ocat, kao daljnji proizvod prerade vina.

Drugim riječima, dok industrijska prerada vina u Jugoslaviji stvarno postoji i veoma je razvijena, u bilanci »prirodnog« vina ona nije priznata, tako da i s tog stajališta bilanca nije ispravna. Sama pak greška to je veća što je veća prerada.

U Jugoslaviji se prerađuju, ili bi se morale prerađivati, velike količine vina. Tako je, prema autorovim analizama, još 1956/60. godine stvarna minimalna prerada vina trebala iznositi prosječno 371.544 hl ili 8,77% proizvodnje godišnje, dok je potrebna prerada (tj. prerada koja bi se morala izvršiti da umjesto pića na bazi vina i od vina nisu proizvođena umjetna pića) trebala iznositi čak 829.686 hl ili 19,59% proizvodnje. To je količina koja je bila skoro dva puta veća od tadašnjeg izvoza.

Nadalje, u Jugoslaviji naglo raste proizvodnja umjetnih alkoholnih pića, među kojima su obuhvaćena i pića koja bi se u cijelosti ili djelomično trebala proizvoditi od vina. Takvi su različiti vinjaci i brendi. Znači da raste i proizvodnja tih pića, a usporedo mora rasti i prerada vina.

Tako je prosječna proizvodnja umjetnih alkoholnih pića u Jugoslaviji iznosila po razdobljima: 1955/59 — 141.804 hl, 1960/64 — 237.617 hl i 1965/69. godine 385.936 hl⁵⁾. Između početnog i završnog petogodišta povećana je za 172,1%.

Na temelju trenda za 1955—1969. godinu, proizvodnja umjetnih alkoholnih pića u Jugoslaviji prosječno je rasla za 19.321 hl ili po stopi od 8,79% godišnje.

Tako velik porast proizvodnje sam po sebi dopušta zaključak da je rasla i proizvodnja vinjaka i brendija i da je prerađivana sve veća količina vina. To, uostalom, potvrđuje i poplava različitih vinjaka na domaćem tržištu, kao i veliki broj njegovih proizvođača.

Kao ilustraciju o masovnoj i rastućoj preradi vina u Jugoslaviji, posebno u vinjak, navodimo slijedeće podatke:

U jednoj od poljoprivrednih emisija RTV Beograd pod kraj 1971. godine, objavljena je reportaža o poduzeću »Župski rubin« iz Kruševca. U njoj

5) Proračunano prema podacima SB SZS br. 108, 136, 169, 205, 236, 272, 308, 357, 476, 528, 584, 627 i 666.

se govori o problemima vinogradara tog područja i prikazuju nastojanja poduzeća u unapređivanju vinogradarstva putem kooperacije sa seljacima, u cilju osiguravanja grožđa kao sirovine, potrebne za podmirivanje planom predviđenih proširenih kapaciteta za proizvodnju vinjaka. Oni bi u naznačenom roku prerađivali 10.000 vagona grožđa, što je ekvivalent za oko 7.000 vagona vina. To je jednako 12% jugoslavenske proizvodnje vina u 1965/69. godini i skoro 2,5 puta više od tadašnjeg izvoza.

Gdje su svi ostali proizvođači vinjaka, kao što su od najpoznatijih: »M. Badel«, »Dalmacija-vino«, PIK »Beograd« (Vršački vinogradi), »Vinoprodukt«, »Zvečevo«, »Talis«, itd?

Tako imamo tvornice vinjaka i nepriznatu industrijsku preradu vina.

Zato se nepriznavanjem industrijske prerade u Jugoslaviji čini sve veća greška u bilanci vina, zbog čega se povećava i greška u podacima o ukupnoj osobnoj potrošnji i o potrošnji vina po stanovniku.

Stoga se, bez obzira na nedostatak odgovarajućih podataka⁶⁾, slobodno može reći da je sa stajališta ukupne potrošnje vina u Jugoslaviji, industrijska prerada važnija od izvoza.

Općenito, priznajući industrijsku preradu vina, koja je u Jugoslaviji stvarno velika, ukupna osobna potrošnja (stavka »ljudska hrana«) i potrošnja vina po stanovniku moraju biti niže od statistički iskazanih.

Dakle, priznajući iznesene činjenice, jugoslavenska bilanca »prirodnog« vina nije ispravna, pa nisu ispravni ni podaci o ukupnoj osobnoj potrošnji i o potrošnji vina po stanovniku, kako ih daje statistika.

Greška nastaje zbog nepotpunog obuhvata izvoza i nepriznavanja industrijske prerade, kao jednog od značajnih oblika potrošnje. Stoga bi stvarna osobna potrošnja vina u Jugoslaviji morala biti znatno manja od statistički iskazane.

d) Posebno pitanje predstavlja stavka »proizvodnja« u bilanci, na što indirektno upućuje sama statistika.

Da li proizvodnja »prirodnog« vina predstavlja jedinu proizvodnju »vina« u Jugoslaviji? Nadalje, da li se i u osobnoj potrošnji nalaze samo »prirodna« vina?

6) Nema podataka o proizvodnji i prometu pojedinih vrsta žestokih pića, pa se ne može odrediti ni količina vina prerađena u vinjak i brendi, zatim u vermut i u specijalna vina.

U tom pogledu naša statistika je također manjkava. Zato bi trebalo mijenjati obuhvat i nomenklaturu u statistici proizvodnje (alkoholnih) pića u industriji (sada su obuhvaćeni: rafinirani špirit, denaturirani špirit, umjetna alkoholna pića, pivo i umjetna bezalkoholna pića), kao i statistiku prometa u trgovini na malo i ugostiteljstvu, tako da posebno budu iskazani proizvodnja i promet pića koja se dobivaju preradom vina.

Iako je naša statistika u poslijeratnom razdoblju znatno napredovala, ne može se nijekati ni rastući nesklad između postojeće statistike i stvarnih potreba za odgovarajućim podacima u ekonomskim analizama. Razlog za to nalazi se u već zastarjeloj i nepotpunoj nomenklaturi, koja je uvedena još 1946. godine, iako su se od tada dogodile velike promjene. Zato bi nomenklaturu u statistici trebalo proširivati i mijenjati usporedo s promjenama u privredi. Inače ostaje neobuhvaćen cijeli niz proizvodnji.

Opće je poznato da su u Jugoslaviji razvijeni masovna proizvodnja, promet i potrošnja umjetnih vina. To potvrđuju brojni navodi službenih organa, nalazi tržnih inspekcija, dokazi raznih institucija i pojedinaca, kao i nebrojeni napisi, karikature i anegdote u dnevnoj štampi.

Proizvode li se umjetna vina, tada postoji još jedna, u bilanci nepriznata veličina, koja mijenja sve pokazatelje o proizvodnji i potrošnji vina. U tom slučaju se stvarna proizvodnja bitno razlikuje od stavke »proizvodnja« u bilanci, ali to vrijedi i za stavke »raspoloživa količina« i »ljudska hrana«. Naime, ako se umjetna vina proizvode, ona se i troše, odnosno, zato što se troše, ona se i proizvode. Stoga, bez obzira na način proizvodnje ili podrijetlo (prirodna, umjetna), umjetna vina povećavaju proizvodnju i potrošnju »vina« u Jugoslaviji, tako da razlika između proizvodnje prirodnog vina i ukupne proizvodnje »vina«, u stvari, predstavlja jugoslavenski deficit u vinu.

Ne treba dokazivati da bi se umjesto umjetnih vina trošila prirodna, kada bi ih bilo.

Zato u Jugoslaviji postoji suštinska razlika između proizvodnje i potrošnje »prirodnog« vina i stvarne proizvodnje i potrošnje »vina«, tj. između njih postoji veliki nesklad. To je još jedan dokaz da je u statistici iskazana osobna potrošnja vina ukupno i po stanovniku nerealna.

Stoga se s punim opravdanjem postavlja pitanje, kolika je stvarna proizvodnja i potrošnja vina u Jugoslaviji?

Iako na prvi pogled trivijalno, to je suštinsko pitanje sa stajališta potrebnog razvoja vinogradarstva.

Jasno je da je zbog masovne proizvodnje umjetnih vina, kao surogata, ukupna proizvodnja i potrošnja »vina« u Jugoslaviji veća od statistički iskazane.

Tako dolazima do slijedećeg općeg zaključka: zbog grešaka u stavci »izvoz« i »industrijska prerada« u bilanci, statistički iskazana potrošnja »prirodnog« vina u Jugoslaviji veća je od stvarne. Ako se ove stavke isprave, za što postoje neoborivi dokazi, a greške su velike, potrošnja prirodnog vina mora biti manja od iskazane.

S druge strane, zbog masovne proizvodnje i potrošnje umjetnih vina, stvarna potrošnja »vina« u Jugoslaviji je znatno veća od potrošnje određene na temelju bilance.

Kolike su onda stvarna ukupna domaća potrošnja, ukupna osobna potrošnja i potrošnja vina po stanovniku u Jugoslaviji? Odnosno, kolike su stavke »proizvodnja«, »raspoloživa količina« i »ljudska hrana« u jugoslavenskoj bilanci? Kako izgleda stvarna bilanca vina u Jugoslaviji?

Navedeno pitanje suštinsko je već sa stajališta danih odnosa u proizvodnji i potrošnji prirodnih i umjetnih vina, a ono dobiva puno značenje sa stajališta tendencija njihova kretanja. Naime, ne priznajući greške u bilanci »prirodnog« vina, kao i masovnu proizvodnju i potrošnju umjetnih vina, moguće je na temelju samo formalno ispravnih statističkih podataka izvoditi potpuno pogrešne zaključke o potrošnji vina u Jugoslaviji i o tendenciji

njenog kretanja, na temelju čega je moguće i pogrešno usmjeriti razvoj vinogradarstva.

Može se, naime, dogoditi da se već na temelju pogrešne bilance »prirodnog« vina smanji ili poveća potrošnja i iskrivi tendencija njenog kretanja, ali se zbog nepriznavanja proizvodnje i potrošnje umjetnih vina može dogoditi i slijedeće: da na temelju bilance »prirodnog« vina određena potrošnja opada ili stagnira, dok stvarna potrošnja »vina« raste, na račun sve veće potrošnje umjetnih vina, koja nije priznata, ili da potrošnja »prirodnog« vina raste, ali iz istog razloga da još brže raste stvarna potrošnja »vina«. U svakom slučaju greška je očigledna sa stajališta potrebnog razvoja vinogradarstva. To vrijedi već sa stajališta vina, kao pića.

Zbog nepriznavanja prerade kao stavke u bilanci »prirodnog« vina, moguće su daljnje greške, posebno između stavki »raspoloživa količina« (ukupna domaća potrošnja) i »ljudska hrana« (ukupna osobna potrošnja), kao i između direktne i indirektno osobne potrošnje vina (putem vinskih derivata). Može se dogoditi da prerada vina raste i smanjuje stavku »ljudska hrana«, što zbog greške u bilanci nije vidljivo, ili da obje rastu na račun nepriznate proizvodnje, ali se može dogoditi i to da direktna osobna potrošnja vina opada ili raste, a da brže od nje opada ili raste indirektna potrošnja vina putem derivata. Sve te važne promjene ostaju nepoznate.

Jasno je da je potrošnja litre vinjaka (konjaka) jednaka osobnoj potrošnji one količine vina koja je prerađena da bi se dobila litra vinjaka.

Zato su mogući različiti odnosi i tendencije kretanja između prerade (reprodukcione potrošnje) i osobne potrošnje vina, s jedne strane, kao i između direktne i indirektno osobne potrošnje, s druge strane, koje zbog grešaka u bilanci nisu vidljive ni poznate. Isto vrijedi za direktni i indirektni izvoz.

To je još jedan razlog za izradu ispravne i potpune bilance vina u Jugoslaviji, koji zahtijeva posebnu analizu, osobito analizu reprodukcione potrošnje vina i njenih implikacija.

3) ZAKLJUČAK

Jugoslavenska bilanca »prirodnog« vina nije ispravna ni potpuna, pa je neispravna i na temelju nje određena ukupna osobna potrošnja i potrošnja vina po stanovniku.

Obuhvaćen izvoz u bilanci znatno je manji od stvarnog izvoza vina prema statistici vanjske trgovine, a nije priznata ni prerada vina, koja je u Jugoslaviji velika i raste. Zato je stvarna osobna potrošnja vina manja od iskazane.

Proizvodnja i potrošnja umjetnih vina nije priznata, iako je opće poznata i velika. Priznajući i nju, stvarna osobna potrošnja vina u Jugoslaviji je veća od iskazane. Razlika predstavlja jugoslavenski deficit u vinu. Zato je nepoznato kolike su stvarna potrošnja »prirodnog« vina i proizvodnja i potrošnja »vina« i kakve su tendencije njihova kretanja, što je najveća slabost sa stajališta pravilnog usmjeravanja vinogradarstva. Također su nepoznati odnosi i tendencije kretanja između direktne i indirektno osobne potrošnje vina.

Zato bi trebalo sastaviti ispravnu i potpunu jugoslavensku bilancu vina, ali bi trebalo dopuniti i statistiku proizvodnje i prometa žestokih alkoholnih pića, kako bi se mogla pratiti proizvodnja i potrošnja vinskih derivata.